

Juridische perspectieven op abortuskwesities

Verslag van het VVR-congres op 10 november 2022

10 november 2022 Kaffetaria, Utrecht

Georganiseerd door Vereniging voor Vrouw en Recht Clara Wichmann (VVR)
Postbus 778
2300 AT Leiden
www.vrouwenrecht.nl
info@vrouwenrecht.nl

Inleiding

Middagvoorzitter Nadine Ridder opent de bijeenkomst, verwelkomt de aanwezigen en stelt zichzelf voor. Ze is moderator en trainer diversiteit en inclusie. Deze middag staat in het teken van juridische perspectieven op abortuskwesties. Een uiterst actueel thema. Twee kwesties zullen vandaag aan de orde komen.

De eerste kwestie is abortus en het Wetboek van Strafrecht.

De tweede kwestie is demonstraties bij abortusklinieken: botsing van grondrechten? Ridder herinnert iedereen in de zaal eraan dat we vandaag een inhoudelijk juridische gesprek gaan voeren en geen morele discussie over abortus.

Ridder geeft het woord aan de eerste spreker: Leontine Bijleveld. Bijleveld is voorzitter van de Vereniging voor Vrouw en Recht Clara Wichmann (VVR) en vanaf 1976 actief in abortuscomité Wij Vrouwen Eisen. Zij zal een korte inleiding houden over historie en herinnering. Hoe zat het ook al weer met de CDA-VVD abortuswet die in 1984 van kracht werd? Was dit de legalisering waar de vrouwen(beweging) en hulpverlening op zaten te wachten?

Leontine Bijleveld – Abortus en het Wetboek van Strafrecht, Historie en Herinnering

Bijleveld opent met een [filmpje](#) om in de sfeer te komen. Te zien zijn fragmenten van abortus demonstraties in de jaren zeventig en op de dag van de behandeling van de Wet Afbreking Zwangerschap in de Eerste Kamer in 1981. Het is de teaser voor de vijf gefilmde interviews met WVE-vrouwen die op het YouTubekanaal van Atria staan. De drie eisen van Wij Vrouwen Eisen (abortus uit het wetboek van strafrecht, abortus in het ziekenfondspakket en de vrouw beslist), werden breed gedragen. Wij gingen toen absoluut niet in gesprek met de anti-abortusbeweging en ook niet als pers 'voor- en tegenstanders' aan het woord wilden laten. Met negeren gaf je hen de minste publiciteit was onze redenering. Bijleveld vertelt dat het puur toeval is dat het jaarlijkse congres van de VVR met dit thema in 'de Week van het Leven' plaatsvindt.

De geschiedenis van de abortuswet in Nederland

Bijleveld vraagt aan de zaal of abortus in Nederland is gelegaliseerd. Een paar handen gaan voorzichtig de lucht in. Het antwoord: niet in strikte vorm. Artikel 296 Wetboek van Strafrecht stelt dat het uitvoeren van een abortus een misdrijf is (dus geen overtreding) waarbij maximaal 4,5 jaar gevangenisstraf op kan worden gelegd en een geldboete van de vierde categorie. Maar, het artikel bevat een strafuitsluitingsgrond in lid 5: wie zich aan de Wet Afbreking Zwangerschap (hierna: WAZ) houdt, is niet strafbaar. Die WAZ bevat allerlei verplichte voorschriften aan regelingen en registratie. Nu is geen arts in Nederland ooit opgesloten vanwege art. 296, zoals die luidt sinds de invoering van de WAZ in 1984, maar het hangt wel boven hun hoofd.

Het proefschrift van Jan de Bruijn uit 1979 (*Geschiedenis van de abortus in Nederland*) laat zien dat de strafbaarstelling lang terug gaat: al in het Canoniek Recht en daarna in de Franse tijd waarin abortus als een vorm van kindermoord in de Code Penal stond, tot het Wetboek van Strafrecht vanaf 1881 waarin naast artsen ook de vrouw zelf strafbaar was. Waaraan met de Zedenwetgeving van 1911 nog extra bepalingen werden toegevoegd die het gemakkelijker maakten om artsen en vrouwen te veroordelen en dat gebeurde vervolgens ook, tot in de jaren 50!

Het proefschrift van Joyce Outshoorn uit 1986 (*De politieke strijd rondom de abortusbeweging in Nederland 1964-1984*) is voor de discussie van nu vooral interessant omdat het documenteert hoe de vrouwenbeweging en andere maatschappelijk organisaties tegenover de abortuswetgeving stond. Er was een breed maatschappelijk draagvlak om abortus uit het wetboek van strafrecht te halen. Er zijn mensen die denken dat de abortuswet tot stand is gekomen dankzij de vrouwenbeweging, maar het was een stap achteruit. De abortushulpverlening in Nederland die goed functioneerde en gedoogd

werd, moest in het keurslijf van de Wet Afbreking Zwangerschap worden gestopt. Nadat in december 1980 de wet werd aanvaard in de Tweede Kamer met de kleinst mogelijke meerderheid, organiseerde de vrouwenbeweging juist een brede landelijke staking tegen de abortuswet. 'Liever geen wet dan een slechte wet' was het motto. Het was een wetsontwerp van CDA en VVD. Ook in de Eerste Kamer is het (in 1981) met de kleinst mogelijke meerderheid aangenomen en dat gebeurt niet vaak, vertelt Bijleveld.

Zelfs Hedy D'Ancona die in de Eerste Kamer tegen stemde en een belangrijke rol heeft gespeeld in het buiten de wet laten van de overtijdbehandeling, suggereert regelmatig dat de WAZ een stap vooruit was en dat ze daar uit volle overtuiging aan mee werkte. Historici weten hoe onbetrouwbaar herinnering is volgens Bijleveld, die als illustratie een aantal passages uit de memoires van D'Ancona voorleest. Ze is niet de enige uit progressieve hoek die doet voorkomen alsof het in Nederland wel goed geregeld is.

De WAZ was dus een stap terug voor de abortushulpverlening. Met als kernelementen, naast het Wetboek van Strafrecht:

- Abortus mag alleen in klinieken en ziekenhuizen met een speciale vergunning;
- Onderscheid tussen 1^e trimester abortus en late abortus (speciale vergunning);
- Wachtijd of bedenktijd van 5 dagen (vanaf verwijzende arts);
- Noodsituatie, te verifiëren door arts, die alternatieven voor abortus moet aandragen;
- Niemand mag verplicht worden aan abortus mee te werken;
- Gedetailleerde registratieverplichtingen.

De effecten van de abortuswet in Nederland

Zo'n 40 jaar later kunnen we constateren dat de WAZ een politieke houdgreep van CDA is geworden waarin verbeteringen onbespreekbaar bleken bij gewijzigde politieke verhoudingen, ook bij de progressieve partijen die destijds tegen stemden. De abortuswet is al die tijd ongewijzigd gebleven. Pas dit jaar is de vijf dagen bedenktijd uit de wet gehaald. Tegelijkertijd, mede door jaarlijkse rapportage van de Inspectie die elk jaar naar de Tweede Kamer gaat, werden er telkens pogingen gedaan tot het aanscherpen van de wetgeving en het inperken van de hulpverlening, zoals bijvoorbeeld met de overtijdbehandeling.

Gevraagd naar de reden hiervoor oppert Bijleveld depolitisering van het onderwerp. Omdat de hulpverlening op hoog peil bleef en de financiering voor ingezetenen goed geregeld is verloor het onderwerp zijn urgentie in de politiek. Het beeld is ontstaan dat het wel goed zat in Nederland en de stigma's voor vrouwen en artsen voortvloeiend uit de WAZ werden op de koop toegenomen. Zelfs het Humanistisch Verbond onderbouwde zijn campagne om abortus uit het wetboek van strafrecht te halen met: "*in Nederland is toch alles goed geregeld? Wat betreft wetgeving zeker!*". Gelukkig heeft het Verbond de tekst inmiddels aangepast nu de campagne een vervolg heeft gekregen in het burgerinitiatief samen met BNN VARA om het onderwerp *Abortus uit het Wetboek van Strafrecht* op de agenda van de Tweede Kamer te krijgen.

Gunilla Kleiverda – Wat is een zwangerschap?

De tweede spreker van de dag is Gunilla Kleiverda, gynaecoloog, voorzitter van Women on Waves en secretaris van de stichting Ava. Zij belicht aan de hand van de juridische ervaringen van Women on Waves onduidelijkheden rond de juridische definitie van zwangerschap. Ook gaat zij in op de gevolgen van het strafrecht voor de hulpverlening.

Ook Kleiverda begint met een vraag aan de zaal: zou de juridische definitie van een zwangerschap hetzelfde moeten zijn als de medische definitie? Aarzelende handen omhoog. Oneens, zegt Kleiverda.

De volgende vraag van Kleiverda is of de juridische definitie van een zwangerschap hetzelfde moet zijn in het Wetboek van Strafrecht als in de WAZ? Eens, zegt Kleiverda.

Verschillende definities van het begin van de zwangerschap

Kleiverda legt uit dat in een menstruatiecyclus (gemiddeld) een periode van 14 dagen tussen de eisprong en de menstruatie zit. De eicel kan bevrucht worden, wat in medisch opzicht het begin van de zwangerschap aanduidt. Die bevruchte eicel nestelt zich een week later in. Dat kan voorkomen worden door een morning-afterpil, innesteling wordt ook voorkomen door een spiraaltje. Als de innesteling doorzet kan een zwangerschapstest dus al positief zijn vóórdat de menstruatie uitblijft.

In juridisch opzicht start een zwangerschap echter pas vanaf 16 dagen overtijd, dus vanaf twee weken en twee dagen na het uitblijven van de menstruatie. Vanaf dat moment is er ook een hartslag zichtbaar. Daarom willen we niet dat de medische en juridische definitie van een zwangerschap gelijk worden getrokken. Dan zouden overtijdbehandelingen, miskramen en buitenbaarmoederlijke zwangerschappen namelijk ook onder het Wetboek van Strafrecht en de WAZ vallen.

Het effect van de abortuswet op Women on Waves

Met Women on Waves zijn we in 2001 naar Ierland gevaren, vertelt Kleiverda. Voor vertrek gaf D66 Minister Els Borst (VWS) toestemming voor het uitvoeren van de overtijdbehandeling, maar van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) kregen we bericht dat dit toch niet mocht omdat het onder het Wetboek van Strafrecht valt. Minister Korthals Altes van Justitie en Veiligheid dreigde toen met 4 jaar cel.

In 2003 zijn we naar Polen gevaren. Minister Borst had wederom geen bezwaar tegen de overtijdbehandeling. We hadden geen WAZ-vergunning maar konden legaal de abortuspil verkrijgen, hebben zo de overtijdbehandelingen uitgevoerd en dat keurig gemeld aan de IGJ.

In 2008 zijn we naar Spanje gevaren waar we de overtijdbehandeling uitvoerde op een zeilboot met abortuspillen, ook dit keer zonder WAZ vergunning. Maar nu stuurde staatssecretaris Bussemaker het Openbaar Ministerie op ons af. Uiteindelijk werd de zaak gelukkig geseponeerd.

Onduidelijkheid over de reikwijdte van de strafwet

Als in 2020 huisartsen de abortuspil voorschrijven voor een overtijdbehandeling en hierover publiceren in Medisch Contact komt er uiteraard een reactie van het ministerie van VWS. Die voor een volledig beeld verwijst naar een uitspraak van het Gerechtshof Den Haag in een uitspraak van 12 februari 2019. Daarin oordeelt het Hof dat de reikwijdte van artikel 296 van het Wetboek van Strafrecht niet duidelijk is. Maar het staat dus ook niet vast dat de overtijdbehandeling onder de reikwijdte van artikel 296 Wetboek van Strafrecht valt.

In de laatste evaluatie van de WAZ in 2020 wordt die onduidelijkheid dan ook aangekaart: is het Wetboek van Strafrecht van toepassing op de overtijdbehandeling, die buiten de WAZ geplaatst is en heb je al dan niet een WAZ vergunning nodig? De evaluatie beveelt aan om in de WAZ en in artikel 296 van het Wetboek van Strafrecht gelijklopende definities te hanteren. Daar kan Kleiverda het zeker mee eens zijn, als het dan de eerder genoemde juridische definitie is vanaf de overtijdbehandelingsperiode, dus na 16 dagen overtijd.

Het voorstel van het Ministerie van VWS in oktober 2022 tijdens de consultaties met artsenorganisaties is echter om als definitie van het begin van een zwangerschap op te nemen het moment dat iemand overtijd is of vanaf een positieve zwangerschapstest. Dat is gevaarlijk volgens Kleiverda: zoals we net hebben gezien kan er al sprake zijn van een positieve zwangerschapstest vóór het uitblijven van de menstruatie, dus ver voor de 16 dagen overtijd die nu wordt gehanteerd als juridische definitie. In dat geval zouden alle miskramen en buitenbaarmoederlijke zwangerschappen ook onder het Wetboek van Strafrecht vallen en zijn we op weg naar Amerikaanse toestanden.

Volgens Kleiverda moeten artsen en juristen daarom duidelijkheid krijgen en moet de juridische definitie van zwangerschap aangehouden worden. De overtijdbehandeling valt niet onder de WAZ en hoort niet in het Wetboek van Strafrecht. Nog beter zou zijn om abortus helemaal uit het Wetboek van Strafrecht te halen.

Huidige ontwikkelingen in Nederland

Wat is er allemaal veranderd in de abortushulpverlening in de afgelopen 50 jaar? Destijds waren alle abortusbehandelingen instrumenteel, tegenwoordig zijn er steeds meer medicamenteuze behandelingen. Nieuw is ook de VEMA (Very Early Medical Abortion), die plaatsvindt vóórdat de zwangerschap zichtbaar is met een echo. Dit gebeurt overal ter wereld al, behalve in Nederland.

Een van de gevolgen van dat abortus in Nederland in het Wetboek van Strafrecht staat is ten eerste de onduidelijkheid over overtijdbehandeling en de VEMA. Daarnaast dat het tot nu toe voor huisartsen niet mogelijk is om een medicamenteuze abortus voor te schrijven. Mocht initiatiefvoorstel ter zake binnenkort door de Eerste Kamer komen, dan is het nog steeds niet mogelijk voor verloskundigen om abortushulpverlening te doen. Vrouwen hebben dus geen keuze in de zorg die ze nodig hebben, stelt Kleiverda. Abortus blijft in de taboesfeer en het is nog steeds geen gewone medische zorg.

Een ander probleem is de 24 weken grens. Soms zijn de aanwijzingen voor aangeboren afwijkingen pas te zien bij de 20 weken echo. Dan sta je onder enorme druk om heel snel een beslissing te nemen terwijl er juist dan behoefte is aan gesprekken tussen arts en de vrouw: het gaat immers om een gewenste zwangerschap waarvan (eventueel) afscheid wordt genomen. Het is daarom noodzakelijk dat de problematiek rond aangeboren afwijkingen onderdeel wordt van normale prenatale zorg, het hoort niet thuis in het Wetboek van Strafrecht. Soms moeten vrouwen hiervoor zelfs naar België afreizen. Bovendien zijn sommige aandoeningen pas bij 24 tot 28 weken zichtbaar. Een andere visie op voorbehoeden en nabehoeden en meer vertrouwen in vrouwen is dus nodig. Net als de erkenning dat de meeste vrouwen zich vroeg melden met een ongewenste zwangerschap en dat late abortus een andere problematiek betreft.

Femke Zeven – Abortus en het zelfbeschikkingsrecht

De derde spreker van de dag is Femke Zeven, jurist bij Bureau Clara Wichmann. Zij belicht in een korte inleiding de juridische situatie. Hoe heeft het mensenrechtenkader rond abortus zich ontwikkeld? Is er een juridische noodzaak om abortus in het wetboek van strafrecht te houden?

Zeven begint met het vertonen een wereldkaart waarop te zien is dat abortus in een groot gedeelte van de wereld verboden is of alleen mogelijk is om het leven van de zwangere te redden. In Nederland staat abortus, zoals ook door Bijleveld en Kleiverda is verteld, in het Wetboek van Strafrecht. Artikel 296 Strafrecht stelt de arts of behandelaar strafbaar, tenzij aan de voorwaarden in de WAZ is voldaan: in een speciale kliniek of ziekenhuis, tot de 24ste week van de zwangerschap en alleen betaald als de zwangere is verzekerd. Onder andere vluchtelingen, internationale studenten en niet werkende vrouwen met een afhankelijk visum moeten dus zelf voor hun abortus betalen in Nederland. Hiermee wordt onderscheid gemaakt op sociaal economische klasse en juridische status.

Nederlands Recht

De eventuele strafbaarheid van de arts of behandelaar die een abortus in Nederland uitvoert is problematisch omdat het strafrecht de geweldsmonopolie van de staat reguleert. Het aller zwaarste middel wat de staat heeft (het recht om burgers op te sluiten) wordt ingezet om baarmoeders te reguleren. Juist omdat het zo'n zwaar middel is moet het ontzettend duidelijk geformuleerd zijn. Maar zoals Kleiverda net al aangaf is

de reikwijdte van de strafwet niet duidelijk, omdat de definitie van het begin van de zwangerschap niet helder is geformuleerd. Door deze onduidelijkheid wordt ook niet aan het legaliteitsbeginsel voldaan. Zeven stelt dat het problematisch is dat de staat er iets van vindt of iemand zwanger wil zijn of niet. Bovendien vindt 75 % - 90 % van de Nederlanders dat iedereen zelf mag kiezen voor een abortus of niet, de wet weerspiegelt de samenleving dus niet. Daarnaast blijkt keer op keer dat strengere wetgeving niet leidt tot een vermindering van abortussen, alleen tot een toename van onveilige abortussen.

Internationaal Recht

Zeven vertelt dat in 1994 op de Internationale Conferentie over Bevolking en Ontwikkeling in Caïro reproductieve rechten, waaronder toegang tot reproductieve gezondheid en gezinsplanning, werden erkend als universeel.

Bovendien stellen het VN-Vrouwenverdrag en het CEDAW (Committee on the Elimination of Discrimination against Women) dat abortushulpverlening wel bij wet gereguleerd mag worden maar er niet toe mag leiden dat de rechten van zwangere worden geschonden. Volgens internationaal recht begint het recht op leven bij de geboorte, een recht op leven van een foetus is dus nergens juridisch terug te vinden. Vrouwen moeten de keuze krijgen om een zwangerschap wel of niet uit te dragen, een zwangerschap onder dwang uit te dragen kan ook een inhumane behandeling zijn, zo vervolgt Zeven.

Daarnaast hebben staten volgens het VN Mensenrechtencomité een positieve verplichting om ervoor te zorgen dat vrouwen geen onveilige abortus hoeven te ondergaan. Maatregelen mogen alleen genomen worden zolang die niet de rechten van zwangere schenden: *"Staten mogen geen maatregelen nemen zoals het criminaliseren van zwangerschappen door ongehuwde vrouwen, of het opleggen van strafrechtelijke sancties tegen vrouwen en meisjes die abortus ondergaan, of sancties tegen medische hulpverleners die hen daarbij helpen. Want dergelijke maatregelen leiden ertoe dat vrouwen hun toevlucht nemen tot onveilige abortus"*. Zoals toegelicht in de interpretatie van het Human Rights Committee van artikel 6 ICCPR. Toch zijn sancties tegen medisch hulpverleners precies wat in ons Wetboek van Strafrecht staat.

Europees Recht

Volksgezondheid is in eerste instantie een competentie van de EU-lidstaten. Maar dat ontslaat EU-lidstaten niet van de plicht om basale rechten te verzekeren, zoals het recht op leven zoals opgenomen in artikel 2 EVRM en het recht op eerbiediging van privé, familie- en gezinsleven in artikel 8 EVRM. Artikel 8 EVRM bevat een negatieve en positieve plicht. Dat wil zeggen dat het individu aan de ene kant moet worden beschermd tegen willekeurige interventies van de overheid (negatieve verplichting) maar ook dat de overheid actief moet optreden om rechten te beschermen (positieve verplichting), legt Zeven uit. Al hebben lidstaten wel een ruime beoordelingsvrijheid. Volgens het EHMR (Europees Hof voor de Rechten van de Mens) valt het recht op zelfbeschikking, net als *'sexual life'* onder de bescherming van artikel 8 EVRM.

In de combinatie van artikel 14 EVRM, het recht op bescherming tegen discriminatie met artikel 8 EVRM kan keuzevrijheid wat betreft seksuele en reproductieve keuzes worden gelezen.

Uit het EU-Handvest zijn de belangrijkste artikelen artikel 7: recht op eerbiediging privéleven en familie- en gezinsleven, artikel 21: non discriminatie en artikel 22: gendergelijkheid.

Ontwikkelingen

Uit de wetsevaluatie van de WAZ in 2020 blijkt dat de Christelijke moraal nog sterk vertegenwoordigd is in Nederland. Zo maakte ook Kleiverda al duidelijk. Dit is niet alleen problematisch vanuit het mensenrechtelijk kader maar uit dergelijke formuleringen zoals "zorgvuldige besluitvorming" blijkt bovendien een paternalistische houding ten opzichte van de vrouw.

In 2022 roept het Europees parlement op tot het opnemen van het recht op abortus in het grondrechtenhandvest van de Europese Unie, na de zorgwekkende ontwikkelingen in

Amerika. Maar tegelijkertijd moeten we constateren dat dit moeilijk te realiseren is. In Hongarije en Polen wordt de laatste jaren het recht op abortus juist steeds verder ingeperkt.

En dat terwijl de World Health Organization in 2022 opnieuw stelt dat kwalitatieve abortuszorg een essentieel onderdeel is van gezondheidszorg en dat toegang hiertoe een mensenrecht is.

In Nederland staan we volgens Zeven nu op een keerpunt. In 2020 stuurde het Ministerie van Justitie en Veiligheid nog een dreigbrief aan huisartsen en apothekers: verstrek die abortuspil niet want wij zullen handhaven. Het kort geding om de abortuspil per post te verstrekken ten tijde van de pandemie toen vrouwen niet naar de abortusklinieken konden komen, werd afgewezen. Dit is nog een reden hoe ontzettend belangrijk het is dat het uit het Wetboek van Strafrecht gaat.

Een andere strategische zaak van Bureau Clara Wichmann over dit onderwerp is over de onrechtmatige staatssteun aan Siriz voor abortus keuzehulp. Met ons belastinggeld, zijn gesprekken gevoerd met zwangere mensen over keuzehulp door een niet-neutrale organisatie. Dit zou niet moeten mogen, de staat heeft een positieve verplichting om neutrale hulpverlening te bieden.

Panelgesprek:

Kleiverda trapt het panelgesprek af. Op **Zeven** reageert ze dat keuzehulp altijd politiek is, en dat het feit dat een abortus nog steeds alleen in een abortuskliniek kan dat ook is. Die is het daar mee eens. Abortus zou je niet alleen van het Wetboek van Strafrecht moeten verplaatsen naar de reguliere medische zorg maar het zou ook heel fijn zijn als je daarvoor naar je huisarts zou kunnen.

Bijleveld wil het nog even over de politieke implicaties van de wetsevaluatie van de WAZ hebben, er zijn namelijk eerdere evaluaties geweest. Op een gegeven moment heeft er in gestaan dat de overtijdbehandeling niet meer buiten de WAZ hoeft te blijven omdat de zwangerschapstesten zo zijn verbeterd, dat men daar op af kan gaan. Er werd geen wetenschappelijk bewijs aangedragen over deze stelling. Dat kon ook niet want er was geen verbetering in de zwangerschapstesten, zie verhaal van Kleiverda. Toch heeft de staatssecretaris VWS dit toen willen overnemen, eerst eentje van CDA en in het volgend kabinet eentje van PvdA. Dat kabinet viel voor de overtijdbehandeling onder de WAZ gebracht kon worden. Zo blijkt maar weer dat ook die evaluatie onderzoeken niet voldoende wetenschappelijk deugdelijk zijn. Sommige zijn uitgevoerd door notoire anti-abortus hoogleraren. In de laatste wetsevaluatie wordt dezelfde terminologie gebruikt. Alle partijen links of rechts hebben de afgelopen decennia dezelfde wantrouwende taal tegenover vrouwen, zegt **Bijleveld**. Huisartsen moeten als het wetsontwerp wordt aanvaard nu ook verplicht over bijvoorbeeld adoptie als alternatief voor abortus gaan spreken, want dit artikel van de WAZ wordt niet gewijzigd.

Uit het publiek reageert **Martine Goeman**, van Amnesty International, dat Amnesty afgelopen maandag de straat op is gegaan om aan mensen te vragen wat ze van abortus vinden en wat ze erover weten. Vijftig mensen waren het er allemaal over eens dat het recht op abortus goed geregeld moet zijn maar dachten ook allemaal dat het een controversieel onderwerp is. Alle vijftig wisten niet dat het in het Wetboek van Strafrecht staat.

Over de abortusklinieken vertelt **Bijleveld** dat de eerste ruim 50 jaar geleden in Arnhem is geopend omdat de artsen in ziekenhuizen het niet wilden doen. Een hedendaags voorbeeld is dat toen de kliniek in Zeeuws Vlaanderen werd gesloten er werd geprobeerd die zorg aan een ziekenhuis over te dragen, maar dat is niet gelukt. Kleiverda vult aan: uiteindelijk is er een aparte kliniek in Goes onder auspiciën van het ziekenhuis tot stand gekomen.

Hierop reageert **Femke van Straaten** uit het publiek, bestuurder van abortusklinieken Haarlem en Amsterdam, dat zij bij ziekenhuizen inderdaad geen weerklank vinden. Ze vertelt dat zij bij het AMC is geweest om kennis en kunde te delen, maar het AMC wil niet bekend staan als het abortus ziekenhuis van Nederland. Weerstand van de hulpverleners moet je niet onderschatten. **Zeven** zegt dat de dreiging vanuit het Openbaar Ministerie in dat kader ook niet onderschat moet worden.

Uit het publiek komt de vraag of er niet hard kan worden gemaakt dat er een positieve verplichting is om abortus zorg te verlenen. Zeeuws Vlaanderen en Goes liggen best ver uit elkaar. **Zeven** reageert daarop dat de positieve verplichting om te beschermen tegen een onveilige behandeling iets anders inhoudt dan het actief inzetten om abortus overal mogelijk te maken. **Margreet de Boer**, lid Eerste Kamer voor Groen Links, vult aan dat mensenrechten en abortus is ook een ingewikkeld onderwerp omdat niet iedereen het erover eens is of abortus onder reproductieve rechten valt. Maar dat wel duidelijk is uitsproken dat als abortus legaal is onder bepaalde voorwaarden dat dan daadwerkelijke toegang gegarandeerd moet worden. Het lastige is alleen, reageert **Zeven**, dat de definitie van toegang niet duidelijk is, twee uur in de trein kan ook nog steeds onder toegang vallen. **De Boer** oppert dat er daarom een casus nodig is die aantoonde dat als vrouwen twee uur met de trein moeten reizen naar een abortuskliniek, ze het dan niet doen.

Uit het publiek komt ook de vraag wat ervoor heeft gezorgd dat de anti-abortus beweging de laatste jaren steeds groter wordt in Nederland. **Kleiverda** antwoordt dat er een gigantische lobby is vanuit Amerika. Dit wordt beaamd door zowel **Bijleveld** als **Zeven**, die toevoegt dat het hierbij om vele miljoenen gaat.

Uit het publiek vraagt **Rosa van Zijl**, strafrecht advocaat, zich af of bij de evaluatie van wetgeving en het proces van nieuwe wetgeving, het Ministerie van Justitie en Veiligheid betrokken wordt. **Bijleveld** reageert dat destijds bij het tot stand komen van de wet de Minister van Justitie mede-indiener was maar de WAZ sindsdien niet meer gewijzigd is en het ministerie zich er dus ook niet meer mee bezig heeft gehouden. **De Boer** vult aan dat dat komt omdat het wetboek van strafrecht niet gewijzigd wordt maar alleen de WAZ. **Rosa van Zijl** vindt dat het voor de publieke opinie duidelijker moet zijn wat de basis is van de wet, namelijk het Wetboek van Strafrecht, en dat dat verkeerd is.

Vanuit het publiek komt de opmerking dat de grens van 24 weken gekoppeld is aan een levensvatbaarheids grens die zeer arbitrair is, het is tegenwoordig ook mogelijk om een kind voor 24 weken aan te geven bij de gemeente, mede mogelijk gemaakt door D66 en ChristenUnie. Ja, dat is absoluut een risico, beaamt **Zeven**, die mogelijkheid bij de gemeente is een manier waarop een vrucht erkend wordt als juridisch wezen, nog voor de geboorte.

Ook komt uit het publiek nog de vraag hoe het zit met migranten en buitenlandse studenten die een abortus willen in Nederland. **Zeven** zegt dat het belangrijk is dat dit onder de aandacht komt, omdat dit probleem voor meer mensen geldt, juist mensen in een kwetsbare positie. **Bijleveld** voegt daaraan toe dat de invoering van de medicamenteuze abortus, het voor ongedocumenteerden wel makkelijker maakt om een abortus te krijgen.

Demonstraties bij abortusklinieken: botsing van grondrechten?

Na de koffie en thee pauze trapt Noor Swart het tweede gedeelte van het congres af. Swart is promovendus aan Rijksuniversiteit Groningen over het demonstratierecht in botsing met andere fundamentele grondrechten en houdt een inleidende presentatie over het juridische raamwerk omtrent demonstraties bij abortusklinieken.

Noor Swart – Demonstraties bij abortusklinieken: Juridisch kader

Swart schetst de situatie bij abortusklinieken waar pro-life demonstranten in de nabijheid van abortusklinieken staan om bezoekers te overtuigen om de abortus niet te ondergaan. Het liefst staan zij voor de ingang van de kliniek, maar daar hebben bezoekers van de kliniek last van. Er is hier dus sprake van een botsing van grondrechten: aan de ene kant hebben mensen het recht om te demonstreren en mogen ze hun mening uiten, aan de andere kant wordt er een inbreuk gemaakt in de privé sfeer van mensen. Burgemeesters worstelen met deze situatie. Swart schetst het juridisch kader:

Het demonstratierecht

Het demonstratierecht is opgenomen in artikel 9 van de Grondwet en op internationaal niveau in onder andere artikel 11 EVRM. Het recht om te demonstreren houdt in dat je samen met één of meer personen in het openbaar je mening mag uiten. Er zijn drie vereisten aan een demonstratie:

- Met twee of meer personen;
- In het openbaar;
- Een mening uiten.

Er moet dus sprake zijn van een collectief, als je in je eentje bij een kliniek staat is er geen demonstratie en is de Wet openbare manifestaties niet van toepassing.

In een uitspraak van de Rechtbank Noord-Holland op 21 juli 2020 werd geoordeeld dat het aanspreken van abortuskliniek bezoekers geen demonstratie is maar slechts het individueel aanspreken van bezoekers. Maar deze uitspraak is een uitzondering op de regel, rechters hierna hebben het wel onder demonstraties geschaard, in lijn in de eerdere rechtspraak hierover.

In de Wet openbare manifestaties staan drie gronden op basis waarvan het demonstratierecht door de burgemeester kan worden beperkt:

- Ter bescherming van de gezondheid (volksgezondheid);
- In het belang van het verkeer;
- Ter voorkoming of bestrijding van wanordelijkheden.

Demonstraties mogen dus wel kwetsen, choqueren en verontrusten. Verschillende meningen moeten kunnen worden gehoord, ook als ze een minderheid vertegenwoordigen. Demonstraties dienen in principe binnen zichts- en geluidsafstand te kunnen plaatsvinden. In het geval van het onderwerp van vandaag, dus binnen zichts- en geluidsafstand van de bezoekers van de abortuskliniek. Bij elke demonstratie moet de burgermeester weer opnieuw een eigen afweging maken die niet gebaseerd mag zijn op de inhoud van de demonstratie, legt Swart uit.

Het recht op eerbiediging van het privéleven

Artikel 10 Grondwet en op internationaal niveau onder andere artikel 8 EVRM regelen het recht op eerbiediging van het privéleven. Dit recht is bewust niet duidelijk afgebakend omdat het steeds in ontwikkeling is. Ook het seksuele leven van een persoon en de beslissing om wel of niet een kind te krijgen vallen onder het privéleven, zoals Femke Zeven vandaag al aankaartte.

Mijn huidige onderzoek gaat over de vraag of er ook positieve verplichtingen bestaan vanuit het recht op eerbiediging van het privéleven die aanleiding geven om anders naar

de kwestie van demonstraties bij abortusklinieken te kijken. Er is door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens nog geen concrete uitspraak over deze kwestie gedaan en bij rechtszaken over demonstraties wordt vaak ook alleen door de rechter geoordeeld of een inperking rechtmatig was of niet en wordt er niet gerept over eventuele positieve verplichtingen, vertelt Swart. Bovendien zijn positieve verplichtingen vaak vaag en laat het Europese Hof een ruime beoordelingsmarge voor de lidstaten.

Beperkingmogelijkheden bij abortusklinieken

De vraag of demonstraties bij abortusklinieken ingeperkt kunnen worden speelt niet alleen in Nederland maar is een wereldwijde kwestie. In Canada en Australië zijn er bij de wet ingevoerde bufferzones van 50 tot 150 meter. In Engeland wordt er nu ook een wet ingevoerd waarmee bufferzones bij abortusklinieken worden ingesteld, waarbij er bij de aankondiging van deze bufferzones zelfs werd gezegd dat dit wellicht niet in overeenstemming is met het EVRM. In de VS zijn er abortusbufferzones van 11 meter, omdat het recht van vrijheid van meningsuiting heel sterk verankerd is in de VS.

Er zijn verschillende rechterlijke uitspraken over bufferzones geweest in Nederland. De rechter vindt het belangrijk om telkens naar de specifieke context van het geval te kijken, zoals bijvoorbeeld bij de zaak in Utrecht: was het proportioneel, een bufferzone in Utrecht van 70 meter? Volgens de rechter niet omdat er niet gemotiveerd is waarom ze niet aan de overkant van de straat mochten staan. Er moet dus een motivering zijn die onder andere de zichts- en geluidafstand meeneemt, proportioneel is, gemotiveerd en die niet op de inhoud ziet.

Demonstraties bij abortusklinieken zijn een ingewikkeld onderwerp omdat er geen expliciete grondslag is voor een burgermeester voor het meewegen van andere grondrechten. Zoals we hebben gezien, mag een demonstratie alleen worden ingeperkt ter bescherming van de gezondheid, in het belang van het verkeer of ter bestrijding of voorkoming van wanordelijkheden.

Er is ook een zaak geweest waarbij een bezoeker van een abortuskliniek zelf naar de civiele rechter is gestapt (ECRM 22/2/1995 Van den Dungen/ Nederland). En er is, zoals al eerder in de presentatie is besproken, ook een rechterlijke uitspraak geweest waarbij een demonstratie bij een abortuskliniek volgens de rechter niet onder de reikwijdte van artikel 9 Grondwet viel.

Zo vat Swart samen dat er is niet altijd een eenduidige oplossing is voor dit probleem. Op het moment dat er al verplichtingen voortvloeien uit artikel 8 EVRM, is het nog maar de vraag hoe dat mee te wegen. Aangezien het niet buiten de Wet openbare manifestaties om kan, is er dan mogelijk een verplichting voor de wetgever om daar iets mee te doen.

Gerbrig Klos – Demonsteren bij abortusklinieken

De vijfde spreker van de dag is Gerbrig Klos, senior beleidsmedewerker bij Amnesty International. Amnesty is een campagne gestart over het demonstratierecht (protect the protest). In november dit jaar heeft Amnesty een rapport uitgebracht 'Demonstratierecht onder druk' waarin ook demonsteren bij abortusklinieken en de kwestie van bufferzones aan de orde komt.

Klos zegt dat het heel interessant is om over die positieve verplichting waar Swart het over had, na te denken. Het Europese Hof heeft inderdaad nog geen uitspraak gedaan maar uit ervaring weten we dat het Hof soms ook bijzonder teleurstellende uitspraken doet vanuit feministisch perspectief.

Het recht op protest

De belangrijke uitgangspunten om een demonstratie te verbieden hebben dus niet met de inhoud te maken, zijn goed gemotiveerd en bij elke demonstratie weer anders,

herinnert Klos ons nog eens. Er zit bovendien een groot verschil tussen vooraf beperken en tijdens de demonstratie beperken. Vooral ligt de drempel echt heel hoog, dan zou de overheid namelijk vooraf gaan verbieden waar wel en niet voor gedemonstreerd mag worden, dat zou niet wenselijk zijn. Daarnaast hebben generieke demonstratieverboden eigenlijk ook geen pas omdat de vorm waarop er gedemonstreerd wordt zo uiteen loopt. Praktisch is het daarom ook heel lastig om een standaard beperking te regelen. Niet alleen naar de demonstratie maar ook naar de omgeving en het tijdstip, als de kliniek bijvoorbeeld dicht is, is de demonstratie meteen heel anders.

Amnesty zet zich actief in om het recht op abortus wereldwijd te beschermen, ook in Nederland, en daarnaast het recht op protest. We zien dat beide onder druk staan, vertelt Klos. Amnesty ziet ook dat dat door dezelfde tendens in de samenleving komt, namelijk vanuit de uitholling van vrijheid en de rechten van vrouwen. Het demonstratie recht hebben we ook nodig om rechten voor vrouwen te claimen. We moeten juist de grenzen van de wet op te zoeken en het komt ons duur te staan als het normaler wordt om mensenrechten aan te halen als het jou uit komt. In dit geval als een demonstrant voor een abortuskliniek ons niet aanstaat. Dan gaat het om belangen in plaats van om mensenrechten.

Bufferzone en het demonstratierecht

Klos vervolgt dat het invoeren van bufferzones is in strijd met het demonstratierecht. De uitgangspunten bij demonstratierecht zijn heel fundamenteel. Wij bij Amnesty zien niet voor ons hoe dit de praktische en hele reële problemen oplost. Het grote risico van het pleidooi voor bufferzones is de vrees voor precedentenwerking. Daarnaast is het zo dat groepen die zich willen mobiliseren heel succesvol zijn als zij kunnen bewijzen dat hun rechten zijn ingeperkt. Daarom moeten we oppassen met verregaande beperkingen en het verbieden van de pro-life beweging en ze zo munitie geven. Als die demonstraties tegen abortus namelijk straks gelijk krijgen van de rechter, dat hun demonstratie vrijheid onterecht is ingeperkt, zullen ze dat publiekelijk succesvol uitventen. En het nieuws wordt al gedomineerd door valse tegenstellingen.

Er komt een vraag uit het publiek of er onderzoek naar de kennis van het demonstratierecht onder Nederlanders is. Klos antwoordt dat het College van de Rechten van de Mens dit in 2018 heeft laten onderzoeken en Amnesty dit onderzoek nog eens heeft laten herhalen in de zomer van 2022. Uit de peiling kwam naar voren dat de steun voor het demonstratie recht verhoogd is, vooral als men het zelf met de inhoud van de demonstratie eens is. Heel veel mensen weten heel weinig van het demonstratie recht en dat je er vooraf bijvoorbeeld geen goedkeuring voor nodig hebt. Wat veel mensen maar ook veel overheden niet weten is dat er een groot verschil is tussen wat wel en niet beschermd wordt door het demonstratierecht. Een vreedzaam protest betekent niet dat je alles mag doen, maar het is ook niet zo dat als je een beperking of voorschrift overtreedt, de demonstratie meteen ingeperkt kan worden. Een voorbeeld: als de burgemeester aan een demonstratie bij een kliniek heeft opgelegd dat de demonstranten aan de overkant van de straat staan en twee mensen houden zich daar niet aan (overtreden dat voorschrift) door stil op het parkeervak voor de kliniek te staan, dan is die overtreding alleen geen grond om het demonstratierecht in te perken, dat kan pas als dat een legitiem doel dient, noodzakelijk en proportioneel is. Bijvoorbeeld wanneer deze twee mensen bezoekers fysiek ophouden of folders opdringen. Dat sommige demonstranten van andere groepen bij eerdere demonstraties vrouwen echt lastig hebben gevallen, betekent niet dat iedereen die daar keurig staat te demonstreren, dat dat niet meer mag. Mensen zijn niet verantwoordelijk voor het gedrag van de andere demonstranten.

Hierop komt een opmerking uit het publiek dat wel vaak de hele groep strafbaar is onder collectieve aansprakelijkheid. **Swart** reageert hierop dat het Openbaar Ministerie alleen mag optreden tegen individuen. **Klos** zegt dat de burgermeester op grond van het bestuursrecht wel aanwijzingen mag geven tijdens een demonstratie. En ingrijpen op

strafbare gedragingen kan veelal ook nog achteraf. Hoe dan ook is het van belang om te onthouden dat het bij demonstraties om een gemeenschappelijke meningsuiting moet gaan. Als de meningsuiting op de achtergrond komt te staan en de protestactie meer een dwangmiddel wordt dat gericht is op het tegenhouden van een abortusbehandeling, door vrouwen fysiek te toegang tot de kliniek te belemmeren, is geen sprake meer van een beschermwaardige demonstratie. Andersom geldt dat ook; als mensen samenkomen rondom een anti-abortusprotest met als doel om dit anti-abortus protest te verhinderen dan zullen deze demonstranten zich waarschijnlijk niet met succes op hun demonstratierecht kunnen beroepen.

De zesde en laatste spreker van de dag is Margreet de Boer. De Boer is lid van de Eerste Kamer voor Groen Links en lid van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa en rapporteur Access to Abortion in Europe: stopping anti choice harassment.

Margreet de Boer – Stopping anti-choice harassment

De Boer vertelt dat ze lid is van de Eerste Kamer voor Groen Links en dat ze vanuit de Eerste Kamer ook lid is van de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa. Het EVRM is een mensenrechtenverdrag van de Raad van Europa. De Parlementaire Assemblee neemt onder andere resoluties aan. Leden kunnen zelf ook het initiatief nemen om een rapport te maken en op basis daarvan een resolutie te maken, wat precies is wat de Boer heeft gedaan.

Optreden tegen anti-choice harassment

Toen ik begon bij de parlementaire assemblee, ruim drie jaar geleden hoorde ik dat één van de leden uit Engeland een mikpunt was geworden van de pro-life beweging. Ik vroeg mij af of we daar niet iets mee konden doen, vertelt de Boer. Abortus is op zichzelf niet in het EVRM opgenomen, je kunt het er wel in lezen maar de uitspraken van het Europese Hof van de Rechten van de Mens zijn niet zo duidelijk. Dus wilde ik het niet over het recht op abortus hebben maar over de verplichtingen vanuit het EVRM en andere verdragen om de *anti-choice harassment* te beperken.

Mogelijke oplossingen

De Boer redeneert dat als je de ruimte hebt om voor een abortus te kiezen, je die ook veilig moet kunnen uitvoeren. In dat kader zijn ze in Frankrijk bezig met online foutieve informatie over abortus tegen te gaan die wordt gepresenteerd op websites die van overheidsinstanties lijken te zijn. Met de Parlementaire Assemblee hebben we een rapport gemaakt met een aantal aanbevelingen erin voor landen over wat je zou moeten doen om *anti-choice harassment* tegen te gaan. Daarin hebben we ook bufferzones opgenomen. Daarbij is het belangrijk om te bedenken waarom je bufferzones wil. Dat is niet omdat je tegen de demonstranten bent maar om ervoor te zorgen dat vrouwen niet geïntimideerd worden. Er is een verplichting om kwetsbare burgers te beschermen, artikel 8 EVRM vraagt om effectieve maatregelen ter bescherming van de privé sfeer. De Boer vraagt zich af of het wel effectief genoeg is als je pas ingrijpt op het moment dat vrouwen al worden lastig gevallen.

De vraag is dus of we uit die Catch-22 kunnen komen, want momenteel zit onze wetgeving het beperken van de anti-abortus demonstraties in de weg. Al perk je met een bufferzone, volgens de Boer, het demonstratierecht niet wezenlijk in. Aan de overkant van de straat intimideer je vrouwen alleen minder. Als je het probleem aanvielt vanuit intimidatie, hoef je ook minder bang te zijn voor precedentenwerking bij demonstraties over andere onderwerpen op hele andere plekken, concludeert de Boer.

Panelgesprek:

Uit het publiek komt de opmerking dat het storend is dat het allemaal lokaal geregeld is. Een christelijke burgermeester reageert heel anders dan de burgermeester in Utrecht. De overheid heeft de plicht om goede gezondheidszorg aan te bieden. Het spreekt vanzelf dat als een vrouw naar een kliniek belt voor een afspraak en die zegt, donderdag staat er een demonstratie gepland, en vrijdag niet, dat de vrouw dan op vrijdag komt. Haar vrijheid wordt zo toch ingeperkt? **De Boer** reageert hierop dat het interessant is om te kijken in welke hoedanigheid toegang tot gezondheidszorg een rol speelt maar ook om te kijken wat het effect is van intimidatie bij een abortuskliniek. Je zal dan goed moeten onderbouwen dat je weet dat die intimidatie leidt tot beperkte toegang. En de invulling van demonstratie normen moet inderdaad gestandaardiseerd worden. **Swart** vindt dat problematisch omdat er dan vanuit wordt gegaan dat de burgermeesters de inhoud van het protest meewegen, wat niet zo zou mogen zijn. **Zeven** vult aan dat er in Amsterdam door D66 een motie is ingediend over demonstraties bij abortusklinieken waarin ze weg zijn gebleven van het demonstratierecht, dus dat is interessant om nog eens beter te bekijken.

Uit het publiek komt een opmerking van **Djoeke Gerding**, voorzitter van Samen naar de Kliniek, ook wel bekend als de abortus buddy's. Zij vraagt zich af hoe veel bewijs er nog nodig is voordat men van duidelijke intimidatie kan spreken. Zo staat er al lange tijd een bus met Jezus Leeft op één meter afstand van de ingang van de abortus kliniek in Rotterdam. De man van de bus geeft als verweer dat de mensen er nog steeds langs kunnen. Hoe veel langer moet het nog duren voordat zo iets eindelijk verboden wordt? **Klos** antwoordt dat als een overheid repressie organiseert op dit soort uitingen, dat echt een glijdende schaal in de samenleving is. De vrijheid van meningsuiting is niet onbegrensd maar een poster op een bus gelijk te trekken naar intimidatie van mensen is wel een grote stap. Amnesty maakt zich grote zorgen om die druk om dit soort uitingen via het strafrecht op te lossen. Bovendien lost die man met die bus vervolgen niks op, het is een enkeling. Er zijn ook mensen die zich verkleden als non en gaan bidden tegenover een kliniek. Als je daar met repressie op reageert in een vrije samenleving, dat zou toch van de zotte zijn. **Swart** vult daarop aan dat veel strafrechtelijke bepalingen het vereiste van wederrechtelijkheid in zich hebben. **Gerding** wilt weten hoe duidelijk je iemand moet blokkeren voordat dat verboden kan worden. **Klos** zegt dat ze niet inziet hoe je dit strafrechtelijk kan definiëren als een verboden gedraging. **Zeven** reageert daarop dat het wel is geprobeerd, maar dat het heel lastig is omdat het OM dan een individu gaat vervolgen maar de vraag is, hoe dit grotere probleem op te lossen.

Klos wil daarop nog aanvullen dat als een individu dan toch wordt vervolgd, deze zich vervolgens wellicht zal presenteren als martelaar van het vrije woord bij een talkshow. **Gerding** reageert dat organisaties zoals Samen naar de Kliniek dan ook worden uitgenodigd. Dit moet volgens haar op nationaal niveau worden opgelost in plaats van per gemeente. **Klos** brengt hierop in dat het nou juist niet per gemeente wordt bekeken, maar per afzonderlijke demonstratie. **Swart** zegt dat wanneer zich veel incidenten zich voor doen, de burgermeester dat zeker wel kan meenemen.

Uit het publiek vertelt **Ariane Hendriks**, familierecht advocaat en bestuurslid VVR, dat ze regelmatig meeleeft op anti-abortus fora. Daarop ziet ze dat als er een bufferzone is, de motivatie om te gaan demonstren minder wordt omdat de vrouwen niet meer aangesproken kunnen worden. Daarom lijkt het haar wel een goed middel. Die bus met Jezus Leeft moet er wel kunnen staan maar het aanspreken van vrouwen moet wel verminderd worden want dan ondermijnt je het doel van de demonstranten. Op de fora valt te lezen dat ze het niet meer opbrengen om te komen demonstrenen als ze helemaal niet meer kunnen praten met vrouwen om ze te laten kiezen voor een kindje.

Uit het publiek komt ook de opmerking dat als het strafrecht wordt ingezet, er niet alleen een kans is op het martelaren effect is bij veroordeling maar ook nog eens koren op de

molen als de vervolging niet succesvol is, want dan is het duidelijk: kijk dit mag! Met het inzetten van het strafrecht trek je dus waarschijnlijk bij beide gevallen aan het korstte eind. **De Boer** reageert dat het daarom bestuurlijk moet worden geregeld om wanordelijkheden en intimidatie te voorkomen. Uit het publiek wordt daarop gereageerd dat er alleen bufferzones na wanordelijkheden komen maar eigenlijk zouden ze er al moeten zijn om juist te voorkomen dat vrouwen verhinderd worden.

Klos concludeert dat bufferzones misschien wat verwarrend zijn. De burgemeester heeft namelijk vele verschillende mogelijkheden om demonstraties in te perken met de Wet openbare manifestaties. Als er tegenover een kliniek één keer per maand iemand staat met een tafeltje met flyers, die alleen aan de overkant van de straat mag staan, dan is dat geen bufferzone maar gewoon een beperking van het protest van twee of meer personen in het openbaar. Nu wordt er bepleit voor nooit meer een demonstratie in de buurt van een kliniek. Maar dwang is geen bescherming van een waardig protest. Wel kan goede incident registratie enorm zicht geven op de omvang en de aard van het probleem, dus daar pleit ze dan ook voor.

Nadine Ridder sluit de dag af en bedankt alle sprekers.

Bijlage Links naar achtergrondinformatie

De **VVR** besteedde eerder op een verenigingscongres aandacht aan abortus, met een lezing van Jeannette Kruseman:

<https://www.vrouwenrecht.nl/2008/11/06/lezing-steeds-weer-baas-in-eigen-buik-jeannette-kruseman/>

Op <https://www.vrouwenrecht.nl/> zijn via de zoekfunctie op trefwoord abortus) een aantal commentaren te vinden, alsmede enige jurisprudentie.

Standpunten van een aantal organisaties:

Amnesty International:

<https://www.amnesty.nl/wat-we-doen/gender-en-mensenrechten/abortus>

https://www.amnesty.nl/content/uploads/2022/11/AMN_22_33_demonstratierecht-onder-druk.pdf?x49845 (demonstraties bij abortusklinieken, p. 26)

AVA:

<https://avahelpt.nl/>

Bureau Clara Wichmann:

<https://clara-wichmann.nl/> (gebruik zoekfunctie: abortus)

Humanistische Verbond:

<https://www.humanistischverbond.nl> (typ zoekopdracht abortus)

Wij Vrouwen Eisen heeft in aanvulling op het [papieren archief](#) dat bij Atria is ondergebracht in vijf gefilmde interviews achtergrond informatie toegevoegd. De films zijn te vinden op de [YouTube pagina van Atria](#).

Via de links hieronder kunt u de verschillende delen van de gefilmde interviews bekijken:

- [Deel 1: Het ontstaan van Wij Vrouwen Eisen](#)
- [Deel 2: Structuur: Onafhankelijke vrouwen en organisaties](#)
- [Deel 3: Draagvlak en acties](#)
- [Deel 4: De internationale abortusstrijd](#)
- [Deel 5: Na het aannemen van de wet in 1981](#)

Women on Waves:

<https://www.womenonwaves.org/>

Nederlandse jurisprudentie

1995: Hoge Raad oordeelt dat blijkens de wetsgeschiedenis een overtijdbehandeling niet als een afbreking van zwangerschap in de zin der Waz kan worden aangemerkt. Dit brengt met zich mee dat de in de Waz gestelde eisen niet voor een overtijdbehandeling gelden. ECLI:NL:HR:1995:ZC1757 (niet gepubliceerd op rechtspraak.nl)

2006: Woman on Waves tegen de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Raad van State (afdeling bestuursrechtspraak oordeelt onder meer dat geen Waz-vergunning nodig is voor de overtijdbehandeling en dat Minister onvoldoende gemotiveerd het verzoek om vergunning medicamenteuze abortus te verrichten heeft afgewezen.

[ECLI:NL:RVS:2006:AW7365](#)

2019: Women on Waves, Proefprocessenfonds Clara Wichmann c.s. tegen de Staat der Nederlanden (Ministerie VWS en IGJ). Vordering: staat moet huisartsen en apothekers informeren dat zij abortuspil kunnen voorschrijven c.q. verstrekken voor een overtijdbehandeling. Hof Den Haag wijst vordering af. Formuleringen in Waz en WvS incongruent. ECLI:NL:GHDHA:2019:211. Procedure in eerste aanleg:

[ECLI:NL:RBDHA:2017:10060](#)

Europese Jurisprudentie

1991: Arrest Hof van Justitie EEG Zaak [C-159/90](#) Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd en S. Grogan e.a. (studenten organisaties).

Betreft: verspreiding van specifieke informatie over de naam en het adres van in een andere lid-Staat gelegen klinieken waar medische zwangerschapsafbrekingen worden verricht.

Uitspraak:

1. medische zwangerschapsafbreking , verricht overeenkomstig het recht van de Lid-Staat waar zij plaats vindt, is dienst in de zin van artikel 60 EEG-Verdrag.
2. Het gemeenschapsrecht staat er niet in de weg dat een Lid-Staat waar medische zwangerschapsafbreking verboden is, studentenverenigingen verbiedt informatie te verspreiden over de naam en het adres van in een andere Lid-Staat gelegen klinieken waar op wettige wijze vrijwillige zwangerschapsafbrekingen worden verricht, alsmede over de manier om daarmee in contact te komen, wanneer die klinieken op geen enkele wijze betrokken zijn bij de verspreiding van die informatie

EVRM 3 februari 2009: Portugal schond vrijheid van meningsuiting van Women on Waves door toegang tot territoriaal wateren te schenden (application no. 31276/05) – schending art. 10 EVRM. [Persbericht WOW](#). [ECHR-blog](#).

EVRM 1992: Open Door and Dublin Well Woman Centre: schending Article 10 ECHR (door regering Ierland), met 18 pagina's dissenting opinions.

Spaanse Hoge Raad 7 oktober 2022 – [Women on Web wins Supreme Court Case against Spain for censoring abortion website](#)

Documenten betreffende het internationale mensenrechtenkader:

In juni 2021 nam het Europees Parlement met ruime meerderheid een resolutie aan waarin toegang tot abortushulpverlening een mensenrecht wordt genoemd. Aanleiding: de aangescherpte wetgeving in Polen. De resolutie is niet bindend. Zie ook [antwoord minister Hoekstra op vragen van de leden Sjoerdsma \(D66\), Ellemeet \(Groenlinks\) en Dassen \(Volt\)](#). (6 september 2022)

VN-Vrouwenverdrag en Vrouwenrechtencomité

In het VN-Vrouwenverdrag komt het woord abortus niet voor. Algemene Aanbeveling 24 legt wel nadruk op toegang tot gezondheidszorg, inclusief op terrein van seksuele en reproductieve gezondheid (para 31 b). Vervolgens stelt para 31 c dat prioriteit gegeven moet worden aan preventie van ongewenste zwangerschap via family planning instellingen en seksuele voorlichting. *“Waar mogelijk, zou wetgeving die abortus criminaliseert geamendeerd moeten worden opdat aan vrouwen zelf geen straf opgelegd kan worden.”*

In een [recente verklaring](#) naar aanleiding van het Hooggerechtshof in de VS. Gaat CEDAW een stapje verder: vrouwen toegang tot veilige en wettelijke abortus onthouden is een ernstige belemmering van het uitoefenen van reproductieve vrijheid Vrouwen dwingen een zwangerschap uit te dragen leidt tot mentaal en fysiek lijden en daarmee tot gender-based violence en in bepaalde gevallen tot foltering of wrede inhumane behandeling die in strijd is met het VN-Vrouwenverdrag. CEDAW acht toegang tot veilige en wettelijke abortus voor alle vrouwen onderdeel van zijn mandaat om mensenrechten van vrouwen en meisjes te bevorderen.

Conclusie: toegang tot veilige en legale abortushulpverlening kan als mensenrecht beschouwd worden, maar staten mogen reguleren en grenzen stellen, zolang vrouwen niet hun toevlucht moeten zoeken tot onveilige abortus.

In verschillende Concluding Observations heeft CEDAW zich in dezelfde lijn uitgelaten. Er is tenminste één individuele klacht volgens het individueel klachtprotocol gegrond bevonden (tegen Peru, [CEDAW/C/50/D/22/2009](#)), resulterend in o.a. de aanbeveling om toegang te geven tot therapeutische abortus in geval van verkrachting en seksueel geweld.

In 2018 heeft CEDAW een onderzoek ingesteld naar de situatie in Noord Ierland:

[CEDAW: Inquiry un der the Optional Protocol concerning United Kingdom of Great Brittain and Northern Ireland . 23 february 2018](#) (re: restrictive access to abortion for women and girls in Northern Ireland). [Press Release OHCHR](#).

Het Human Rights Committee:

in [General Comment No. 36](#) (uit 2019) geeft het mensenrechtencomité een nadere duiding van art. 6 van het BuPo-verdrag (of IVBPR) dat gaat over het recht op leven. *Lid 1 luidt: Ieder heeft het recht op leven. Dit recht wordt door de wet beschermd. Niemand mag naar willekeur van zijn leven worden beroofd.*

In het verdrag zelf komt het woord abortus niet voor, maar het General Comment gaat er in de inleidende paragrafen uitvoerig op in: para 8. Dat stipuleert uitdrukkelijk dat verdragsstaten maatregelen kunnen treffen om vrijwillige abortus te reguleren, maar dat deze niet mogen resulteren in schending van het recht op leven van de zwangere vrouw/meisje en evenmin in haar andere rechten onder het verdrag. Waaronder vrijwaring foltering (art. 7), c.q. fysiek of mentaal lijden, discriminatie of inmenging in privacy. Staten moeten bovendien er voor zorgen dat vrouwen zich niet gedwongen voelen om een uitweg te zoeken in onveilige abortus. En ze mogen vrouwen die een abortus hebben gehad niet strafbaar stellen (criminal sanctions against). In noten wordt verwezen naar een groot aantal Concluding Observations.

Voorts is interessant dat in dit GC over het recht op leven artikel er geen rechten laat staan mensenrechten worden toegekend aan ongebooren leven.

Zie hierover ook een artikel uit 2005 van aan [International Women's Rights Law Clinic verbonden auteurs](#).

Lucia Berro Pizzarossa promoveerde in 2019 aan [RU Groningen over internationale abortuswetgeving](#). De [Correspondent](#) interviewde haar vorig jaar.

Publicaties over bufferzones, demonstratievrijheid en botsing van grondrechten:

Human: <https://www.human.nl/lees/2019/abortus-demonstreren.html>

Jurisprudentie op [vrouwenrecht.nl](#)

Resolutie van de Parlementaire Assemblee Raad van Europa (aangenomen in mei 2022) en achterliggend rapport [Access to abortion in Europes: stopping anti-choice harassment](#) van Rapporteur Margreet de Boer

Swart, N. J. L., & Roorda, B. (2021). [Bufferzones bij abortusklinieken](#). In B. Roorda, J. G. Brouwer, & A. E. Schilder (editors), Antwoorden op recente demonstratie- en vergaderingsrechtelijke vraagstukken: Een onderzoek naar antwoorden op demonstratie- en vergaderingsrechtelijke vraagstukken in het Nederlandse recht die zich na de evaluatie van de Wet openbare manifestaties in 2015 tot op heden (medio 2021) voordoen (blz. 182-232). Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Swart, Noor en Berend Roorda (2022); [Demonstraties bij abortusklinieken](#), in *Burgemeestersblad* 27 (101) p. 51-53

Colofon

Verslag: Zaza van de Koppel

Uitgave van: Vereniging voor Vrouw en Recht Clara Wichmann (VVR)

Leiden, december 2022

© Vereniging voor Vrouw en Recht Clara Wichmann

© Sprekers

Met bronvermelding mag de tekst worden overgenomen

ISBN: 978-90-79931- 156

NUR: 745